

d'un monastère plus marquant. Dans sa préface, il nous dit son idéal : " Nous avons essayé de montrer, à propos du monastère de Marsens, l'organisation, la vie et l'évolution des Prémontrés ". Il est heureux que l'Ordre de Prémontré ait tout autrement évolué ailleurs. Si l'histoire des autres abbayes norbertines suisses est analogue à celle d'Humilimont, il faut, décidément, conclure que la famille norbertine ne s'est jamais acclimatée dans ce beau pays et n'y a jamais pu trouver son plein épanouissement.

Tongerloo.

H. LAMY

* * *

Ben Lennig, *Oud Antwerpen. Kerken en Kloosters. Eerste Reeks*. Met een voorwoord van Dr. Maurits Sabbe. Antwerpen, L. Opdebeek, 1925.

In dit boek (bl. 98-103) werd een zeer interessant vulgarisatie-artikel opgenomen : *De Abdij van Sint-Michiël. Het Prinsenhof. De Abtelijke vertrekken*.

Van stonde af is opvallend dat de auteur rijk gedocumenteerd is. Hij schrijft met bevoegde kennis van de zaken. Ook wie geruimen tijd de geschiedenis van Sint-Michiels heeft bestudeerd, en de voornaamste bibliographie over de bekende Antwerpsche abdij heeft doorgewerkt, kan aan dit artikel heelwat leeren.

Tegenover het begin van zijn artikel, heeft de auteur laten reproduceeren de bekende gravuur van de abdij, zooals ze, in hoofdzaak, sinds de uitgave der Bollandisten wordt gegeven. Gaandeweg beschrijft hij dan, meest vanuit kunsthistorisch standpunt, het uiterlijk en innerlijk voorkomen der abdijsgebouwen. Bij die beschrijving worden dikwijls weinigbekende details naar voren gehaald ; verrassend vn. door originaliteit en interesse is de beschrijving van de abdiijkerk en van het prelaatshuis. Bijzonder interessant ook de korte lijst der totnutoe bewaarde en verspreide herinneringen aan de oude abdij.

Oorspronkelijk werd dit artikel geschreven met doel van vulgarisatie in een Antwerpsch dagblad. Het zou dan wel onbillijk wezen eischen te stellen, welke alleen van wetenschappelijk werk mogen opgevorderd worden. Evenwel, een sommaire opgave der geraadpleegde bronnen en werken had het artikel zooveel kostbaarder gemaakt. Voor enkele bijzonderheidjes zelfs zou iedereen, die met de bibliographie over Sint-Michiels vertrouwd is, een

bronnenopgave nadrukkelijk verlangen. Doch misschien doet de auteur dat wel eens in een omstandig kunsthistorisch artikel over Sint-Michiels.

Een paar nota's. De abt "Van den Steen" (bl. 99) zal wel Van der Sterre zijn. De abt "Macarius" (bl. 101) is Macarius Simeomo. — Niet gansch ten rechte beweert de auteur dat de Norbertijnen "gehouden" waren (bl. 99) de vorsten in het Prinsenhof te logeeren. Dit beweerden wel de prinsen zelfven; doch in een uitvoerig factum van 1635 lieten de religieuzen van Sint-Michiels betoogen dat de prinsen niets méér konden opvorderen dan 'n *hospitalitas gratuita*, waartoe de abdij geenszins verplicht was. Dezelfde toestand bestond trouwens in het Prinsenhof der Sint-Gertrudisabdij te Leuven.

Averbode.

E. VALVEKENS, O. Praem.